

Invasie van Witvleugelsterns in mei 2007

Marnix Jonker & Willem-Jan Fontijn

In het voorjaar van 2007 vond opnieuw een invasie van Witvleugelsterns *Chlidonias leucopterus* plaats in Nederland. Net als tijdens de vorige invasie in mei 1997 werden ook dit keer de meeste exemplaren waargenomen in het noorden van het land. In deze bijdrage wordt het verloop van de invasie weergegeven met de nadruk op de waarnemingen in Groningen.

Herkenning

Witvleugelstern is een van de drie Europese moerassterns. Een Witvleugelstern lijkt qua uiterlijk en gedrag sterk op een Zwarte Stern *Chlidonias niger*, maar is iets kleiner en compacter gebouwd en de vlucht lijkt meer op die van een Dwergmeeuw *Hydrocoloeus minutus*. Het verenkleed van een adulte Witvleugelstern verschilt van een Zwarte Stern door de veel lichtere witachtige bovenvleugel, de witte stuit en staart en de lichte ondervleugel met de sterk contrasterende zwarte ondervleugeldeken (Olsen & Larsson 1994).

Het overgrote deel van de waargenomen vogels in mei 2007 betrof vogels in volledig adult zomerkleed. Vooral in de grote groepen op het Oldambtmeer werden ook enkele vogels waargenomen die meer matzwart in plaats van diep fluweelzwart waren en duidelijk een bruinige zweem op de bovenvleugels vertoonden, met name op de handpennen (pers. obs.). Waarschijnlijk waren dit tweede-zomer vogels (Olsen & Larsson 1994).

Verspreiding en voorkomen

Witvleugelsterns broeden vanaf Polen oostwaarts tot in Centraal-Azië, met nog een

aparte populatie in het uiterste oosten van Azië. In Europa broeden waarschijnlijk veel vogels in Rusland (geen aantallen bekend), in Wit-Rusland (5000-6500 paar), Roemenië en Oekraïne (beide 500-2000 paar) en Polen (1000 paar). De totale Europese broedpopulatie wordt geschat op zo'n 74.000-210.000 paar. Ze overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara, de Oost-Aziatische broedpopulatie overwintert van Zuidoost-Azië tot aan Noord-Australië. Op het Victoriameer in Oeganda overwinteren drie miljoen vogels, waarschijnlijk zo'n beetje de gehele winterpopulatie van de Europese en Centraal-Aziatische broedvogels (Olsen & Larsson 1994, Boele & Van Winden 2007).

In Nederland wordt de soort jaarlijks waargenomen, met name in mei (o.a. Lauwersmeer) en in juli-half september (vooral bij Den Oever en de Oostvaardersdijk in grote groepen Zwarte Sterns). Vaak gaat het om maximaal enkele tientallen vogels per jaar (Boele & Van Winden 2007, SOVON BSP-archief).

Ook in Groningen worden elk jaar wel enkele vogels of soms kleine groepjes gezien. Tot aan de invasie van 1997 was de Witvleugelstern een regelrechte zeldzaamheid in de

Witvleugelsterns – Blauwe Stad – 17 mei 2007

provincie waarvan slechts 29 waarnemingen bekend zijn (Boekema et al. 1983, waarnemingenrubriek *De Grauwe Gors*). Alleen tijdens een kleine influx van 14 mei-2 juni 1992 werd een relatief hoog aantal vogels vastgesteld, in totaal twaalf vogels waaronder een groep van zeven die kort ter plaatse was op het oostelijk Eemshaventerrein op 14 mei (zie ook www.vogelsvangroningen.nl). Tijdens de invasie in 1997 werden in totaal minimaal 309 exemplaren in Groningen gezien (gecorrigeerd op dubbeltellingen). De grootste groep bestond uit minstens 174 vogels op de Vlinderbalg, Lauwersmeer, op 15 mei. Andere grote groepen betroffen 42 vogels langsvliegend bij de telpost in de Eemshaven en 35 vogels op het Zuidlaardermeer op 15 mei en 26 vogels op het Hondhalstermeer op 16 mei (Bakker 1997). Zoals in de inleiding al gemeld ging de invasie van 1997, op wat losse waarnemingen na, geheel aan de rest van het land voorbij; alleen in de vier noordoostelijke provincies werden grote aantallen gezien. In totaal werden er 350 tot 400 vogels geteld (*Dutch Birding* 19: 142). In mei 2007 vond er echter een heuse invasie plaats die de aantallen van 1997 sterk overtrof en bovendien merkbaar was in het hele land.

Verloop van de invasie in Groningen

De eerste Witvleugelsterns werden gezien op maandag 14 mei. André Boven zag vanuit zijn slaapkamerraam in Midwolda enkele moerassterns boven het Oldambtmeer, Blauwe Stad, vliegen, waarvan hij vermoedde dat dit wel eens Witvleugels konden zijn. Aangezien hij geen tijd had om op dat moment te gaan kijken, belde hij Marnix Jonker die de determinatie kon bevestigen. In totaal vlogen er vijf vogels tussen de Zwarte Sterns. Diezelfde dag werden er ook twee vogels opgemerkt op het Jaap Deensgat in de Lauwersmeer. De dag erna leken de vogels van de Blauwe Stad 's ochtends te zijn verdwenen. Aan het eind van de middag vlogen er ineens wel weer Witvleugelsterns boven het meer en nu was de groep zelfs aangegroeid tot 24 vogels. Later die avond vloog een groepje van negen vogels naar het noordoosten weg.

De eerste tekenen van een invasie dienden zich op woensdag 16 mei aan. Wederom waren de 24 vogels van de dag ervoor in de ochtend vertrokken. Het lijkt er dus sterk op dat de vogels aan het eind van de middag 'uit de lucht kwamen vallen' en zo groeide de groep boven de Blauwe Stad uit van 73 vogels rond 18.00 uur tot maar liefst 158

datum	aantal	plaats	datum	aantal	plaats
14 mei	5	Blauwe Stad	18 mei	25	Blauwe Stad
	2	Jaap Deensgat, Lauwersmeer		1	Jaap Deensgat, Lauwersmeer
15 mei	24	Blauwe Stad		8	Oude Robbengat, Lauwersmeer
	3	Jaap Deensgat, Lauwersmeer	20	Paterswoldsemeer	
16 mei	158	Blauwe Stad	4	Plas Langebos, Wildervank	
	70	Groningen, overvliegend, circa 70	1	Veenhuizerstukken	
	58	Hondshalstermeer	6	Westerbroekstermadepolder	
	10	Nieuwe Statenzijl, Dollard	19 mei	16	Blauwe Stad
	9	Vlinderbalg, Lauwersmeer		12	Eemshaven-oost
	90	Zuidlaardermeer	1	Punt van Reide	
17 mei	8	Achter de Zwarten, Lauwersmeer	4	Veenhuizerstukken	
	72	Blauwe Stad	20 mei	12	Jaap Deensgat, Lauwersmeer
	1	Breebaartpolder		12	Westerbroekstermadepolder
	13	Hondshalstermeer			
	8	Jaap Deensgat, Lauwersmeer			
	9	Plas Langebos, Wildervank			
	2	Schildmeer			
	17	De Tjamme, Beerta			
	10	Vlinderbalg, Lauwersmeer			
	15	Westerbroekstermadepolder			
	14	Zuidlaardermeer			
				Totaal	720

Tabel 1. Overzicht van de waargenomen Witvleugelsters in Groningen van 14 t/m 20 mei 2007. Bronnen: www.lauwersmeer.com, www.avifaunagroningen.nl en eigen waarnemingen.

vogels om 20.00 uur. Ook werd die avond gekeken bij andere grote wateren in de provincie. Boven het Hondshalstermeer vlogen die avond 58 vogels en boven het Zuidlaardermeer werden meer dan 90 vogels geteld. In de stad Groningen werd een groep van 70 vogels langsvliegend gezien, komende vanaf de vloeivelden van de Suikerunie. De dag erna (17 mei) was het Hemelvaartsdag en waren veel mensen vrij. Wederom werden er overdag maar enkele vogels waargenomen (de grootste groep was 17 vogels boven De Tjamme, Beerta). Maar omdat veel mensen op pad waren, werden er boven allerlei kleinere plassen wel vogels gemeld en had iedereen de kans om zijn (of haar) eigen vogels te vinden boven een plasje in de buurt. Die avond werden er maximaal 72 geteld

bij de Blauwe Stad. De invasie leek vanaf vrijdag 18 mei toch echt over zijn hoogtepunt heen te zijn. Wel werden er nog vogels gemeld boven vaak dezelfde plassen en meren als de dag(en) ervoor, vooral in de Lauwersmeer en het Zuidlaardermeergebied, maar er werden geen hoge aantallen meer gezien. De grootste groepen betroffen 25 en 20 vogels en deze vlogen (wederom) bij de Blauwe Stad en het Paterswoldsemeer op 18 mei. Op 19 en 20 mei viel hier en daar een korte opleving te bespeuren, bijvoorbeeld in de Eemshaven, op het Jaap Deensgat en in de Westerbroekstermadepolder, maar veel nieuwe vogels heeft dit niet opgeleverd. Buiten de bekende gebieden werden nog wel nieuwe exemplaren gemeld: op 21 mei bij Ruidhorn (2), op 23 mei in Polder Breebaart

(2), op 24 mei langs het oostelijk Eemshaventerrein (2) en op 28 mei bij Lettelbert (1). Begin juni werden de laatste vogels gezien: op 7 juni overvliegend bij de Veenhuizerstukken (2) en op 10 juni boven Achter de Zwarten, Lauwersmeer (2).

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van alle vogels die gedurende het hoogtepunt van de invasie werden doorgegeven. Een aantal waarnemingen is weggelaten omdat die vrijwel zeker betrekking hadden op pleisterende vogels. In totaal gaat het om 720 vogels.

Het exacte aantal Witvleugelsterns dat in Groningen daadwerkelijk is gezien, is moeilijk vast te stellen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door vogels die soms langdurig bleven hangen in een aantal gebieden. Ook is het mogelijk dat dezelfde vogels in meerdere gebieden zijn gezien. De kans op dubbelstellingen is daardoor erg groot. Bovendien was vooral tijdens de eerste dagen het verloop gedurende de dag waarschijnlijk vrij groot, zoals boven bij de Blauwe Stad wordt beschreven. De genoemde dagmaxima zijn dan eigenlijk te laag ingeschat. Een reële schatting voor de provincie Groningen van 600-700 vogels is echter aanmerkelijk.

De rest van Nederland

In het noorden werden in de avond van 16 mei ook Witvleugelsterns gemeld vanaf de Steile Bank, Friesland, waar 52 vogels rondvlogen. Ook boven het Bargerveen, Drenthe, vlogen die avond maximaal 49 vogels. In de rest van Nederland kwam de invasie pas echt op gang vanaf 17 mei. Dit is waarschijnlijk mede veroorzaakt doordat op Hemelvaartsdag veel mensen vrij waren én omdat men alert was door de vele vogels die de dagen ervoor in het noorden zijn gezien. De vogels bleken met name in een baan van zuidwest naar noordoost over het land te verblijven. Zo zagen de trektellers op Kamperhoek, Flevoland, gedurende de gehele dag 172 vogels van het Ketelmeer het IJsselmeer op vliegen. Daarnaast werden

op meerdere plaatsen overvliegende vogels gemeld tot groepen van 60-70 vogels. Grote groepen pleisteraars waren aanwezig nabij Harderbroek, Flevoland (97 vogels) en nabij Harderwijk, Gelderland (63 vogels). Ook kwamen die dag de eerste meldingen binnen van groepjes, tot in Zeeland en Noord-Brabant aan toe. Ook landelijk gezien namen na 18 mei de aantallen af. De laatste grote groep die gemeld werd betrof een groep van 48 vogels boven het Bargerveen op 19 mei.

Het totaal aantal Witvleugelsterns voor heel Nederland bij elkaar opgeteld levert alleen al voor de piek van de invasie (16-18 mei) ruim 1700 vogels op en voor de gehele maand mei ruim 1800. Een aantal van 1100-1600 vogels is waarschijnlijk een goede schatting, maar is wellicht nog te laag (Boele & Van Winden 2007).

Mogelijke oorzaken van de invasie

Een goede verklaring voor de oorzaak van de invasie is op dit moment niet te geven. In de Oost-Europese broedgebieden was geen gebrek aan geschikt broedhabitat. Ook in de Bierbza Moerassen in Polen waren de omstandigheden normaal en arriveerden de Witvleugelsterns op een normale datum en in vrij hoge aantallen (Boele & Van Winden 2007). Tijdens de invasie van 1997 betrof het juist vogels uit Polen, die door lage waterstanden gedwongen waren uit te wijken naar andere gebieden (Bakker 1997, *Dutch Birding* 19: 135-136).

Een mogelijkheid volgens Boele & Van Winden (2007) was het slechte weer in Duitsland op 13 en 14 mei. Rond die dagen passeerde een front met onweer, hagel, zware regen en windstoten. Mogelijk dat de vogels hierdoor noodgedwongen moesten afwijken van hun normale koers.

Broedgevallen in Nederland

Op een aantal plaatsen in Nederland bleven enkele vogels tot in juni pleisteren in potentieel geschikte broedgebieden. Langdurig observeren leidde er uiteindelijk toe dat vier broedgevallen konden worden vastgesteld. Nabij Stolwijk in de Krimpenerwaard,

Zuid-Holland, werden twee nesten gevonden in een kolonie Visdieven. In beide nesten bevonden zich twee jongen, waarvan er één geringd werd. Eind juli vlogen er drie jongen boven het gebied.

In de Sliedrechtse Biesbosch, Zuid-Holland, werden twee nesten gevonden in een gemengde kolonie van Kokmeeuwen en Visdieven. Ook in deze twee nesten zaten elk twee jongen. Van deze vier jongen is uiteindelijk minimaal één jong uitgevlogen.

Bovenstaande broedgevallen betreffen de eerste voor Nederland. Tot nu toe was alleen een gemengd broedgeval bekend, bij Ankeveen, Noord-Holland, in juni-juli 1979. Het betrof een vrouwtje Witvleugelstern en een mannetje Zwarte Stern. Het broedsel mislukte echter.

Van 2002 tot en met 2006 was in mei-juni een Witvleugelstern aanwezig in een kolonie Zwarte Sterns bij Cellemuiden, Overijssel. In 2005 en 2006 werd hier ook een vermoedelijke hybride Witvleugelstern x Zwarte Stern gezien. Een broedgeval kon helaas niet worden vastgesteld (Boele 2007, Boele & Ebels 2007).

Waarnemingen van Witwangsterns

In navolging van de invasie van 1997 werd ook tijdens de invasie van 2007 een bovengemiddeld aantal Witwangsterns *Chlidonias hybrida* gemeld. In 1997 werden twee grote groepen waargenomen: een groep van maximaal 13 vogels bij het Foxholstermeer van 19 tot en met 31 mei en een groep van acht vogels bij Rippemaa op 19 en 20 mei. In 2007 waren de waarnemingen wat meer verspreid over de provincie en was het aantal beduidend lager: tussen 20 mei en 6 juni werden slechts zeven à acht Witwangsterns gezien, waarbij alleen de vogel van het Zuidlaardermeer langere tijd aanwezig was (waarnemingenrubriek *De Grauwe Gors* 35: 158). Overigens komen de aantallen van 1997 en 2007 nauwelijks in de buurt van het recordaantal van minimaal 34 Witwangsterns dat werd vastgesteld in mei 2006 (waarnemingenrubriek *De Grauwe Gors* 35: 41).

Dankwoord

André Boven wordt bedankt voor zijn commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Literatuur

- Bakker, T. 1997. *Influx van Witvleugel- en Witwangsterns in Groningen in mei 1997. Taxon 1: 25-27.*
- Boekema, E.J., P. Glas en J.B. Hulscher 1983. *De vogels van de provincie Groningen. Groningen.*
- Boele, A. 2007. *Witvleugelstern: nieuwe broedvogel in viervoud! SOVON-Nieuws 20-3: 13.*
- Boele, A. & E. Ebels 2007. *Succesvolle broedgevallen van Witvleugelsterns in Krimpenervaard en Sliedrechtse Biesbosch. Dutch Birding 29: 342-343.*
- Boele, A. & E. van Winden 2007. *Recordaantal Witvleugelsterns in mei 2007. SOVON-Nieuws 20-3: 11-12.*
- Olsen, K.M. & H. Larsson 1994. *Sterns van Europa en Noord-Amerika. Dutch Birding vogelgids 3. Haarlem.*

Marnix Jonker
marnixjonker@vogelsvangroningen.nl

Willem-Jan Fontijn
willemjanfontijn@vogelsvangroningen.nl

